

De Jaren 1920-1940

In 1926 ontstond grote beroering in de Gereformeerde kerken. Op de synode van Assen kwam de zaak Geelkerken aan de orde. Ook hier geldt weer, dat we geen uitvoerige bespreking van deze kwestie opnemen; wie het verhaal kent heeft het niet nodig en voor wie er meer van wil weten staan boeken genoeg ten dienste. De diepere achtergrond is een kwestie van het gezag van de Heilige Schrift: is het paradijsverhaal letterlijk te nemen d.w.z. een sprekende slang en zichtbaar waarneembare bomen of moet alles symbolisch worden opgevat. Liet men het eerste los dan stond de deur open voor verdergaande Schriftkritiek en dat wilde de synode voorkomen.

Zwartsluis steunde het synodale standpunt door een adhesie betuiging te sturen. [Na het plotseling overlijden van Ds. de Moor tijdens de synode was de vroegere predikant van Zwartsluis Ds. K. Fernhout als oudste dienstdoende predikant tot praeses benoemd.]

Uit dit conflict kwam de Gereformeerde Kerk in Hersteld Verband voort, later opgegaan in de Hervormde Kerk. [1946]

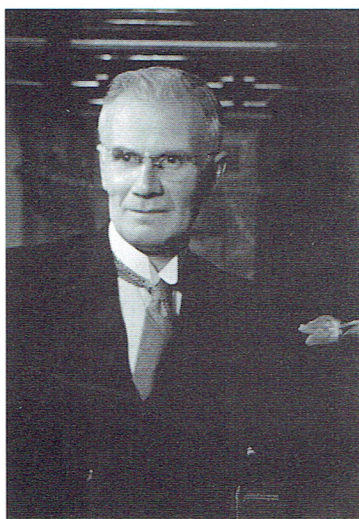
In Zwartsluis – wie zou het anders verwachten – vond de bestreden opvatting geen noemenswaardige bijval. Slechts één gezin onttrok zich aan de gemeenschap der Gereformeerde Kerk. Overigens zij opgemerkt dat vandaag aan de dag niemand meer door tuchtmaatregelen zou worden getroffen vanwege de toen gewraakte opvatting.

Na het vertrek van Ds. Schoemaker bleef deze vacature bijna twee jaar bestaan. Ds. Brouwer stond er nu ten tweede male alleen voor. Zo lang de vacature duurde kreeg hij een toeslag voor extra werk van f 800,- 's jaars.

De beroepingscommissie zat niet stil. Men zat echter nog steeds vast aan de bepaling dat van beide predikanten één van de V.U. moest komen en één van Kampen. Dit was een bepaling die de na de vereniging van 1893 misschien nog wel enige zin had, omdat men op deze wijze de beide “richtingen” tevreden kon stellen, maar inmiddels waren er meer dan dertig jaren verstreken en het werd tijd deze oude afspraak te herzien. Na enige discussie werd het besluit terzijde gesteld, met één tegenstem. De keuzevrijheid werd dus sterk vergroot. Het traktement werd opgetrokken tot f 3500,- inclusief personele belasting en licht.

Hoewel er tientallen predikanten verspreid over het gehele land werden bezocht, beluisterd en gekeurd kwam men geen stap verder. De methode die men bij het beroepingswerk hanteerde was buitengewoon onpraktisch, ook al doordat men vasthield aan het bijbelse voorbeeld: “en men stelde er twee” [Handelingen 1 vers 23]. Waarom men het vervolg van dit verhaal achterwege liet is niet duidelijk. Men nodigde predikanten uit die “op zicht” kwamen preken, won her en der informaties in en ging over tot stemming. Na een paar bedankjes werd op zg. enkele kandidaatsstelling aangedrongen. Immers, de niet gekozen predikant kon men kwalijk gaan beroepen, zodat de keuze beperkt werd. De kerkeraad wilde hier niet aan. De gemeente begon ongeduldig te worden en begon actie te voeren tegen de alleenheerschappij van de kerkeraad. Burgemeester Oprel en gemeentesecretaris D. de Koning vroegen om inspraak van de gemeente, maar ze werden beleefd doch krachtig erop gewezen dat ze zich niet moesten bemoeien met wat des kerkeraad was. In maart 1927 kwam er een request ondertekend door 35 leden bij de kerkeraad binnen om tot enkele kandidaatstelling over te gaan. Ook dit verzoek werd niet gehonoreerd. In het antwoord schreef de kerkeraad dat hij “in gemeente verzekerde, ziende op de toestand der gemeente, het beroepingswerk geenszins bedoelde aan den spijker te hangen”.

Eindelijk, bij het tiende beroep, kon de spijker gebruikt worden: Ds. P. de Feijter, predikant te Boornbergum nam het beroep aan.

Ds. P. de Feijter, 1927-1946.

Op 6 november 1927 deed hij intrede. Hij zou 22 jaar Zwartsluis trouw blijven onder bepaald niet gemakkelijke omstandigheden. Denken we alleen maar aan de periode van de economische crisis, de Tweede Wereldoorlog, de vrijmaking, de veranderingen op maatschappelijk maar ook op kerkelijk gebied.

Er brak een nieuwe tijd aan, waarbij de kerkeraad zich node en na veel strijd aanpaste.

Zaken die wij thans heel normaal vinden werden nog steeds afgekeurd en verzoecken afgewezen. Enkele voorbeelden mogen dit illustreren.

De zangvereniging "Sursum Corda" en de kamermuziekvereniging "Ons Genoegen" kregen geen toestemming het kerkgebouw te gebruiken voor uitvoeringen.

Lichtbeelden in de kerk waren taboe. De NCRV kreeg echter wel een gift van f 10,-. Er werd geklaagd over het lezen van wat men noemde "liberale" kranten, waarbij de Zwolsche en de Meppeler Courant met name werden genoemd. Ook "Het Zoeklicht" van Johannes de Heer kon geen genade vinden in de ogen van de kerkeraad.

Het aantal gedwongen huwelijken daalde, de lezer mag raden waardoor. In 1927 werd eindelijk gebroken met de gewoonte de echtparen die zich schuldig gemaakt hadden aan overtreding van het 7e gebod in het openbaar schuldbelijdenis te doen afleggen. Voortaan kon dit gebeuren ten overstaan van een commissie uit de kerkeraad. Het zondaarsbankje behoorde dus nu tot het verleden.

De macht van de kerkeraad begon te tanen. De gemeente kreeg inspraak bij de kandidaatstelling voor ouderlingen en diakenen. Wel werd er nadrukkelijk bepaald dat vrouwen en doopleden geen geschikte personen mochten aanwijzen en ook geen bezwaren mochten indienen tegen de kandidaten.

Over weinig zaken zijn zo veel en zulke uiteenlopende besluiten gevallen als over de kandidaatstelling: zittingsduur, tussentijdse mutaties, rustperiodes, leeftijdsgrens, familiebetrekkingen, wel of niet voorgaan in eigen gezin, alles werd steeds weer ter discussie gesteld.

Op financieel gebied probeerde men achter iemands belastingaanslagen te komen. Ds. de Feyter moest hiervoor contact opnemen met de inspecteur der belastingen te Zwolle. Deze vertelde dat het in principe mogelijk was, maar dat het 10 cent per aangeslagene kostte. Aangezien er \pm 400 gezinnen waren zou dit f 40,- kosten en dat vond de kerkeraad te duur.

Het zou een eerste stap hebben kunnen betekenen naar afschaffing van het plaatsverhuren, maar daar was men nog niet aan toe. Wel kon men, als men inzake deze kwestie "consciëntiebezwaar" had, zich tot de kerkeraad wenden. De fundamenten begonnen dus al te wankelen.

Op ander terrein was men echter wel vooruitstrevend. Zo werd er gezorgd, natuurlijk weer na "breedvoerige discussies" dat er doventelefoon kwam, ja zelfs ziekentelefoon. Er werd een kaartstelsel ingevoerd. Meester Kroeze moest dit opzetten. Het is een wonder dat men het zolang zonder een behoorlijke registratie van lidmaten heeft kunnen doen in zo'n grote gemeente.

Om aan de wens der boeren tegemoet te komen werden de aanvangstijden van de kerkdiensten om 't half jaar verzet, maar tegen een kerkdienst om half drie kwam zo veel verzet dat men dit besluit weer herriep.

In 1935 verzamelde een lidmaat 260 handtekeningen om te protesteren tegen de aanvangstijd van de tweede dienst om 7 uur in plaats van om 5 uur. Hij werd door de kerkeraad hierover in een uitvoerig schrijven danig berispt. Hoewel Zwartsluis zeker geen agrarische gemeente was en is, hield men steeds rekening met de wensen van een handjevol boeren. Deze waren zelf van mening – het is een keer uitgesproken – dat de burgers zich maar naar de boeren moesten schikken.

In deze tijd werd besloten huisbezoek af te leggen ook bij de ouderlingen. Blijkbaar was dat, vreemd genoeg, nooit gebeurd. De diakenen eisten en verkregen ook medezeggenschap bij het samenstellen van de groslijsten.

De timmerlieden keerden zich ook tegen de kerkeraad. De onderhoudswerkzaamheden zouden bij inschrijving worden gegund, uiteraard onder de huisgenoten des geloofs, maar de timmerlui vonden het ongepast dat er onder geloofsgenoten concurrentie zou komen, dus schreven ze niet meer in. Het ging hard tegen hard en men was er haast aan toe dan maar niet-kerkleden in te schakelen. Eindelijk gaf de kerkeraad toe. Het ging weer bij toerbeurt, hetgeen ook niet altijd tot tevredenheid stemde, daar alle karweitjes nu eenmaal niet van dezelfde omvang waren. Merkwaardig is dat de schilders aan deze "opstand" niet deelnamen. Zij schreven wel in.

In 1925 schonk de familie Witvoet een nieuw doopvont ter gelegenheid van hun 50-jarige bruiloft. In 1927 werd er een steen geplaatst op het graf van Ds. J. Miedema [n.b. overleden in 1904]. "Uit piëteit voor den overleden dienaar des Woords" droeg de kerkeraad f 50,- bij in de kosten. De gebroeders de Goede schonken een brandkast voor het bewaren van het archief. In 1934 kon men die kast niet meer open krijgen. Er werd iemand uit Zwolle gehaald voor dit karwei. Het gelukte hem niet en de kast werd gesloopt. Er kwam ook een bliksemafleider op de kerk.

In 1930 ontstond er onenigheid tussen Ds. Brouwer en Ds. de Feyter over het catechetisch onderwijs. Bij zijn aanstelling in 1910 was Ds. Brouwer toegezegd dat hij de meisjescatechisaties mocht waarnemen. Ds. de Feyter had dus automatisch de jongens gekregen in 1927. Hij vond dat niet terecht. Ds. Brouwer beriep zich op de bepaling uit 1910 en op z'n leeftijd: jongens waren moeilijker te hanteren dan meisjes. Ten slotte ging hij overstag en zou alle jongens nemen, maar hiermee ging Ds. de Feyter weer niet accoord. De kerkeraad durfde blijkbaar geen uitspraak te doen in deze kwestie. Ds. de Feyter bracht elk jaar tegen de tijd dat de catechisaties weer begonnen de zaak weer ter sprake. In 1933 won hij het pleit: ieder kreeg zowel jongens- als meisjescatechisaties.

Van oecumene was niets te bespeuren; integendeel. Wie verkering kreeg met een lid van een niet gereformeerde kerk kreeg onmiddellijk bezoek van een ouderling, die hiertegen moest waarschuwen. Toen Ds. Raabe intrede deed in 1932 had een ouderling der Gereformeerde Kerk deze dienst bijgewoond. Het kwam wel op de kerkeraad, die geen duidelijke uitspraak deed, maar van mening was dat ieder met de "drukke bespreking zijn winst moest doen". Waaruit die winst dan bestond wordt niet omschreven.

Toen in februari 1936 herdacht werd dat de Doleantie vijftig jaar geleden begon werd Ds. K. Fernhout als eerste doleantie-predikant in Zwartsluis (mei 1887) uitgenodigd de dienst op zondag 9 februari te leiden. Oude liefde roest niet: het was al 46 jaar geleden dat hij Zwartsluis verliet. Hij was nu 78 jaar. Elk jaar ontving hij van de kerkeraad een felicitatie op z'n verjaardag. Men heeft dit volgehouden tot hij in 1953 overleed.

Juist in deze herdenkingstijd nl. op 30 januari 1936 overleed Ds. A. Brouwer. De kerkeraad ontving een hartelijke condoleantiebrief van de hervormde predikant Ds. Raabe.

Zijn collega Ds. P. de Feyter schreef in het kerkelijk jaarboek een uitvoerig "In Memoriam". Hij herinnerde eraan dat Ds. Brouwer laat met de studie voor predikant was begonnen en ondanks de geringe kennis in zijn jeugd opgedaan cum laude voor zijn kandidaatsexamen slaagde. Na Strijen en Harmelen, kleine gemeenten, was hij in 1910 in een gemeente gekomen van een tweeduizend zielen die hem qua mentaliteit in de grond der zaak niet lag, aldus Ds. de Feyter, maar het wederzijds begrip was met de jaren gegroeid. Van emeritering wilde hij niet weten. Slechts enkele weken is hij ziek geweest. Hij overleed op 71-jarige leeftijd en zijn vrouw volgde hem in 1940. Beiden werden in Zwartsluis begraven.

In 1936 ging burgemeester G. Opvel met pensioen. De kerkeraad steunde de sollicitatie van de gemeentesecretaris dhr. D. de Koning. Hij werd de opvolger van Opvel, zodat Zwartsluis een Gereformeerde burgemeester bleef houden.

Na het overlijden van Ds. Brouwer werd de vraag gesteld of Zwartsluis zich nog kon veroorloven weer een tweede predikant te beroepen. De vraag werd terecht gesteld. De economische wereldcrisis van de jaren dertig liet Zwartsluis uiteraard ook niet onberoerd. De werkloosheid deed de inkomsten dalen terwijl de uitgaven stegen. Door een bankfraude kregen zowel de kerk als lokaal "Vrede" stroppen te incasseren. Er moest sterk bezuinigd worden. Het siert de predikanten dat ze zich niet verzetten tegen een flinke verlaging van hun traktement. Aflossingen van leningen werden uitgesteld. Organisten en oppassers moesten inleveren. Verscheidene bezittingen van de diaconie moesten verkocht worden, wilde men de uitkeringen blijven financieren. Temidden van al deze tegenslagen werden er toch nog plannen gemaakt voor de oprichting van een rusthuis. Er werd zelfs een fonds gevormd.

Er kwamen luchtroosters in de zoldering van de kerk. Op de gaanderij kwamen betere banken. In de Belt werd een orgel in de kerk aangeschaft en zamelde men gelden in voor een verenigingslokaal. [De Belt had een eigen Jongelingsvereniging opgericht.]

Maar wat moest men nu? Anderhalve dominee zou wel gaan, maar hoe moest men dat klaarspelen? Men zag er geen kans toe en na enkele maanden werd het besluit weer teruggedraaid: toch maar twee predikanten, waarvan de tweede een "goedkope", zeg kandidaat moest zijn. Een poging om de traditie van één predikant van de V.U. en één van Kampen in ere te herstellen mislukte. De hoorcommissie kreeg een instructie mee van liefst 7 punten waarop ze moest letten bij haar werk. De eisen waren niet mis:

1. of de predikant gezonde Schriftverklaring en toepassing heeft en gemakkelijk spreekt;
2. een goed catecheet, goed met de jeugd der gemeente kan omgaan en orde houden;
3. In huisbezoek opbouwend werk verricht;
4. Goed vergaderingen leiden;
5. Wat het tractement daar ter plaatse is;
6. Flink studeert;
7. Of de echtgenoot medeleeft met de gemeente.

Het patriarchale karakter van de kerkeraad werd steeds zwakker. Toen door de gemeente gevraagd werd kandidaat A. Zwaan uit Enkhuizen te beroepen – hij had hier een keer gepreekt – was de kerkeraad gepikeerd, maar hij kon er niet omheen en verviel in het andere uiterste: Ds. Zwaan werd bij acclamatie beroepen en gaf hieraan gevolg. Op 22 augustus 1937 deed hij intrede.

In 1937 kondigde zich een Oranjetelg aan. Als trouwe Oranjeklanten zouden de Gereformeerden een dankdienst beleggen zodra de geboorte een feit was. Als sprekers zouden optreden Ds. de Feyter en de Hervormde predikant Ds. Raabe. Naar aanleiding van dit besluit staat genotuleerd: het was beter geweest als de beide predikanten onzer kerk waren aangezocht geweest.(!)

De Franse schrijver Jean-Jacques Rousseau heeft eens geschreven in zijn bekende werk "Le contrat social" [maatschappelijk verdrag] dat alle maatschappelijke ellende begonnen is met de mens die paaltjes om een stukje land zette en zei: "Dit is van mij". De geschiedenis kent ontelbare oorlogen en oorlogjes die voortvloeiden uit grensgeschillen. Zelfs de kerk maakte zich hieraan schuldig: de oorlogen tussen de graven van Holland en de bisschoppen van Utrecht zijn hiervan een voorbeeld, maar dat was nog in de tijd dat de bisschop ook wereldlijke macht had. Grenskwesties tussen kerken worden niet meer met de wapens beslecht, maar ze kunnen de gemoederen wel verhitten.

Tussen de Gereformeerde Kerk van Zwartsluis en die van Hasselt bestond al jarenlang zo'n kwestie. Zwartsluis beschuldigde Hasselt ervan z'n grens te verleggen naar het Noorden. De correspondentie die hierover gevoerd is, is niet bewaard gebleven. Voornaamste oorzaak was dat de burgerlijke en kerkelijke grenzen niet samen vielen. Het ging om de buurtschappen de Velde en Zwartewatersklooster. In

Ds. A. Zwaan, 1937-1946.

1937 begon het de kerkeraad van Zwartsluis te verdrieten dat Hasselt niet tot toegeven bereid was. De inhoud van de brief die toen verzonden werd is genotuleerd. De toonzetting is niet bepaald vriendelijk en getuigt van de irritatie die de kwestie hier veroorzaakte. De lezer oordele zelf.

“In antwoord op uw schrijven van April l.l. wilden we U er op attent maken, dat er reeds samensprekingen hebben plaats gehad, die niet tot het gewenschte resultaat konden leiden. Ook in een nieuwe bespreking zien wij geen heil, tenzij U nu eindelijk eens met officieële gegevens ons kunt aantonen dat de kerkelijke grenzen niet samenvallen met de burgerlijke. Uw gedachten over de grens is een fictie, waaraan U toch niet hardnekkig moogt blijven vasthouden.

Wanneer U officieele gegevens in uw bezit hebt, die licht kunnen verspreiden, vindt U bij ons natuurlijk een willig en belangstellend gehoor.

Hopende dat u nu goede nota zult nemen van ons schrijven dato October 1937 en dat de grens in de toekomst dan nimmer tot moeilijkheden aanleiding zal geven.”

Dit pittige schrijven schijnt definitief een eind te hebben gemaakt aan de kwestie. Er wordt in de notulen niet meer van gerept.